

Artı(k) Değer, Artı(k) Keyif

Marksist perspektife içkin egemen ideolojik bakış, toplumsal ilişkilerin bütünlüğünü gözden kaçırın “kısmi” bir bakıştır: Marksizme dair bir fetiş toplumsal ilişkiler ağını izlerken Freud'da ise fetiş, simgesel ağı etrafında oluşturulduğu eksiği, kastrasyonu örter. Zizek açısından kusursuz Marksist işlem; yanlış ebedileştirme/evrenselleştirme işlemidir. Somut bir tarihsel konjunktüre bağlı olan bir durum, insanlık durumunun ebedî-evrensel bir özelliği gibi görünür; tikel bir sınıfın çıkarı kendini evrensel insan çıkarı kılıfı altında gizler. İdeoloji eleştirisinin amacı, sahte evrenselliği reddetmek, genel insanın ardında burjuva bireyi, evrensel insan haklarının ardında kapitalist sömürüyü mümkün kılan biçimini saptamaktır.¹

Lacan artı-keyif kavramını klasik artı-değer kavramını model olarak geliştirmiştir. Zizek açısından Ortodoks Marksizmdeki “hızlı evrenselleştirme”, postmodern karşıtlarında da (aynı yöntemle) “aşırı hızlı tarihselleştirme” sorunsalı olarak ortaya çıkar. Feminist psikanaliz eleştirilerinin başat temalarından biri, psikanalizin Oedipus kompleksi ve çekirdek aile üçgeni temasının, ataerkil ailenin belirlenmiş bir biçimini, evrensel/mutlak insanlık durumuna dönüştürdüğüne dairdir. Düşünürü göre, hızlı evrenselleştirme, onun tarihsel, toplumsal-simgesel belirlenimine karşı bizleri körleştirmek olan yarı evrensel bir imge üretiyorsa aşırı tarihselleştirme de çeşitli simgeselleştirmelerden aynı kalarak dönen “gerçeğin çekirdeğine” karşı körleştirmektedir.²

Yirminci yüzyılın pervert tarafının cisimleşmesi olan toplama kampları için de aynı durum söz konusudur. Bu olguyu somut bir imgeye bağlama, somut bir toplumsal düzenin (Faşizm, Stalinizm) bir ürününe indirgeme yönünde harcanan çabalar, insanlık medeniyetinin gerçeğiyle; tüm toplumsal sistemlerde aynı travmatik çekirdek olarak geri dönen o şeyin gerçeğiyle yüzleşmekten kaçma çabalarından başka bir şey değildir.³

Bu durumda Marksizm, Gerçek'in simgeselleştirmeden kaçan artılığıyla, artı nesneyle hesaplaşmayı başaramamıştır. Marksçı artı değer, artı keyfin cisimleşmesi olarak Lacancı *obje petia*'nın mantığını beyan ettiğini gösteren kanıt, *Kapital*'in üçüncü cildinde “kapitalizmin sınırını tayin edici formül”

¹ Bkz., Slavoj Zizek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan, 4. Basım, Metis Yayınları, Ağustos 2011, İstanbul, s. 65.

² Bkz., Bkz., Slavoj Zizek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan, 4. Basım, Metis Yayınları, Ağustos 2011, İstanbul, s. 65-66.

³ Düşünür burada toplama kamplarının Liberal İngiltere tarafından Boer savaşında icat edilmiş olduğunu; bunların ayrıca ABD'de Japon nüfusu tecrit etmek amacıyla da kullanıldığını hatırlatır. Bkz., A. g. e., s. 66.

olarak verilir: "*Sermayenin sınırı sermayenin kendisidir, kapitalist üretim tarzıdır.*"⁴ Bu cümle, klasik evrimci bakış açısına göre, üretim güçleri ve üretim ilişkileri diyalektiğine dayalı biçimsel olarak okunmuştur. Toplumsal gelişmenin doğal sabiti olarak üretim güçlerinin kesintisiz gelişmesi koyutlanır: Ardından gelişme durağanlaşır, çerçevesine sığmaz hale gelir; bu durum toplumsal devrime, eski ilişkilerin yerine eşgüdüm sağlayacak yeni ilişkilerin geçmesine dek sürer.

Esasen Marx'ın kendisi bu çizgisel ve basit evrimci fikirden uzaktır. Ona göre mesele, gelişimin belli bir uğrağında, üretim ilişkisi çerçevesinin üretim güçlerinin gelişmesini kitlemeye başlaması değildir. Mesele, kapitalizmi sürekli gelişmeye iten şeyin tam da bu içkin sınır, iç çelişki olmasıdır. Kapitalizmin normal durumu, kendi var oluş koşullarını devrimcileştirmesidir. Kapitalizm en baştan beri sorunludur; felç edici bir çelişki, uyumsuzluk ve içkin bir denge yoksunluğu tarafından mühürlenmiştir. Kesintisiz olarak değişmesinin, gelişmesinin nedeni budur: Söz konusu gelişme, kendi temel öz çelişkisini/kurucu dengesizliğini çözenin, onunla başa çıkmanın yegâne yoludur. Kapitalizme özgü paradoks, aynı zamanda kurtarıcı bir çare olarak bu noktada gizlidir. Kapitalizm, kendi sınırını, iktidarsızlığının kendisini gücünün kaynağına dönüştürmektedir. Ne kadar bozulursa çelişki o kadar büyüyecek, hayatta kalmak için o ölçüde devrimcileşecektir.⁵

Lacancı artı-keyfi belirleyen de benzer bir paradokstur: Keyif ancak bu fazlalıkla ortaya çıkabilir, kurucu nitelikte bir fazladır. Söz konusu "artı" çıkarılacak olursa, keyfin kendisi ortadan kalkacaktır. Kapitalizm de aynı kalacak veya bir iç dengeye kavuşacak olursa yok olması muhtemeldir. Artı değer yani kapitalist üretim sürecini harekete geçiren sebep ile arzunun nesne nedeni olan "artı keyif" arasındaki örtüşme bu doğrultudadır.

Özcesi, sermaye hareketinin topolojisi, kendini çılgınca faaliyeti sayesinde çözen ve yeniden üreten temel tıkanma, tam da özdeki iktidarsızlığın büründüğü biçim olarak aşırı güç (dolaysız geçiş, sınırla aşırılığın, eksikle fazlanın çakışması), Lacancı *obje peti a'*nın, temel kurucu eksikliği cisimleştiren fazlanın topolojisidir.⁶

⁴ Türkçe basımda detaylı bilgi için bkz., Karl Marx, *Kapital III. Cilt*, çev. Mehmet Selik-Erkin Özalp, Yordam Kitap, 2015.

⁵ Bkz., Slavoj Žižek, *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, çev. Tuncay Birkan, 4. Basım, Metis Yayınları, Ağustos 2011, İstanbul, s.68.

⁶ Düşünürce göre Marx bütün bunları "gayet iyi bilmektedir ama yine de..." Ekonomi Politikasının Eleştirisi'ndeki önsözde bilmiyomuş gibi davranarak, kapitalizmden sosyalizme geçişi kaba evrimci üretim güçleri-üretim ilişkileri diyalektiği açısından betimler. Denilebilir ki, Marx artı-keyifin paradokslarıyla başa çıkmayı başaramamıştır. Bkz., A. g. e., s. 67-68.

Yonca Gokalp, "Artı(k) Değer, Artı(k) Keyif" <https://www.fikirtepedya.com/ekonomi/artik-deger-artik-keyif/> (Yayın Tarihi: 30 Nisan 2024).